

СУЧАСНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО СТУДІЮВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ПЕДАГОГА

У статті здійснено студіювання професіоналізму педагога у суміжних наукових галузях і розкрито його зміст шляхом кореляції системного, синергетичного, особистісно-діяльнісного, гуманістичного, аксіологічного та акмеологічного підходів.

Ключові слова: професіоналізм педагога, методологія, системний підхід, синергетичний підхід, особистісно-діяльнісний підхід, гуманістичний підхід, аксіологічний підхід, акмеологічний підхід.

Модернізація системи освіти характеризується пошуком фундаментальних підходів до побудови навчально-виховного процесу та потребує кардинального оновлення концептуальних засад педагогічної діяльності. Джерела саморозвитку освіти знаходяться в інтелектуально-творчому потенціалі, професіоналізмі вчителя, оскільки він як суб'єкт педагогічного процесу є головною діючою особою будь-яких освітніх перетворень, впроваджує у практику роботи навчальних закладів останні досягнення науки, реалізовує національні традиції у вихованні молоді, що обумовлює підвищення вимог до педагогічної праці.

Дослідження професіоналізму педагога в контексті інтеграції інноваційних та традиційних концепцій модернізують зміст усталених понять та обумовлюють їх повноцінне функціонування в сучасних умовах.

Серед основних досліджень, в яких визначені тенденції розвитку професіоналізму педагога доцільно відзначити праці Багаєвої І.Д., Гузій Н.В., Данилової Г.С., Дружилова С.А., Кузьміної Н.В. та інших науковців.

У психолого-педагогічній літературі розкриваються певні аспекти систематизації загальних методологічних стратегій (Краєвський В.В., Юдін Е.Г.) та методологічних орієнтирів щодо педагогічної діяльності (Гузій Н.В., Маринівська О.Я.).

Міждисциплінарний характер проблеми професіоналізму педагога зумовлює складність і багатоаспектність студіювання у суміжних наукових галузях і необхідність систематизації дослідницьких підходів та врахування їх конструктивних можливостей.

Метою статті є розгляд методологічних підходів до студіювання професіоналізму педагога в системі наукових знань.

Складність і багатогранність педагогічної праці обумовлюють комплексне вивчення методологічних підходів (системного, синергетичного, особистісно-діяльнісного, гуманістичного, аксіологічного, акмеологічного) з метою визначення сутності професіоналізму педагога й ефективного моделювання його змісту.

Педагогічна системологія бере витоки у працях Архангельського С.І., Ільїної Т.А., Беспалька В.П., Корольова Ф.Ф., Кузьміної Н.В. та ін. Один із перших дослідників цього напрямку Корольов Ф.Ф. детермінантою системності визначав її цілісність, що не може обмежуватись тільки описом суттєвих ознак та визначенням деяких зв'язків, оскільки педагогічні явища належать до складних систем і їм притаманні такі особливості як цілісність (підпорядкування частин системи загальній меті); вплив змін одного параметру на всі інші. При чому ефективність її функціонування обумовлює необхідність наукового обґрунтування керівництва такими системами [4].

Професіоналізм педагога в контексті системного підходу розглядається як специфічна цілісна складноструктурована система, що утворюється з різноманітних компонентів, елементів з їхніми функціональними зв'язками, відносинами, системоутворюючими чинниками.

Втім поряд із значними можливостями застосування системного підходу при дослідженні різних явищ, зокрема і професіоналізму педагога, науковцями

(Ахмедзянова Л.М., Беспалько В.П. та ін.) відзначаються певні обмеження через можливу абсолютизацію формальних ознак подібності та відмінності систем, не об'єктивне оцінювання якісної специфіки системних елементів, їх динамічних характеристик, тому системний підхід науковцями визначається необхідним, але недостатнім для цілісного осмислення особистості.

Так, Гузій Н.В. зауважує, що науковий пошук системних якостей та системоутворювальних чинників має базуватись на усвідомленні системності та інтегративності явища професіоналізму педагога, взаємозв'язку з соціальним середовищем, бути комплексним, враховувати діяльнісні та особистісні прояви цього новоутворення, звертатися до інтегративних, суб'єктних властивостей професійної діяльності вчителя. Дотримання визначених принципів обумовить запобігання однобічності, статичності, механістичності розуміння сутності професіоналізму педагогічної праці [3].

Серед філософських учень, що сприяють успішному розв'язанню проблем сучасної освіти, виділяється філософія нестабільності (Богуславський М.В., Князева О.М., Курдюмов С.П., Новікова Л.І., Протасова Н.Г., Шевельова С.С. та ін.). Становлення філософії нестабільності пов'язане з переходом багатьох фундаментальних наук до розгляду нового типу об'єктів – нелінійних систем, що самоорганізуються і розвиваються. Синергетичний підхід є міждисциплінарним науковим напрямком, що досліджує закони самоорганізації й еволюції нерівнозначних відкритих нестійких систем. Зокрема, “живлячись” енергією навколишнього середовища через точки флуктуації (випадкових відхилень) і біфуркації (роздвоєння при руйнуванні старих структур) у стані кризи та хаосу система руйнується або переходить на більш високий рівень упорядкованості, самоорганізації й утворює дисипативні структури.

Синергетичний підхід дозволяє дослідити професійний розвиток педагога як цілісну динамічну систему, що підпорядковується нелінійному закону розвитку, з можливістю самоорганізації та збереження власної цілісності в критичних точках розвитку (біфуркації). Зокрема, професійний та особистісний розвиток педагога не можна вважати планомірно-поступовим, лінійним, безконфліктним процесом, що обумовлюється появою нових елементів у системі (педагогічні ідеї, технології тощо). Їх заряд стосовно впорядкованої системи потенційно скерований на створення нових центрів організації (аттракторів). Процес розвитку педагогічного професіоналізму обов'язково супроводжується кризами, що зумовлюють перебудову професійної картини світу педагога, його ціннісних орієнтацій, їх ієрархію, стимулюючи власну самопізнавальну та самовиховну активність.

Синергетичний підхід постулює, що “навчити” професіоналізму неможливо, оскільки визначальним чинником є ініціювання людиною власних шляхів розвитку і вкрай важливо визначити як малим резонансним впливом забезпечити самоуправління та самопідтримуючий розвиток [Там само].

Особливе місце у вивченні феномену професіоналізму педагога займає така методологічна стратегія як особистісно-діяльнісний підхід, який ґрунтується на ідеї унікальності й індивідуальної самоцінності людини як суб'єкта діяльності (Абульханова-Славська К.О., Леонтьєв О.М., Рубінштейн С.Л., Подмазін С.І. та ін.).

Теоретико-методологічною основою осмислення і виділення категорії діяльності через її розгляд з позицій людської праці як прототипу взаємовідносин людини із середовищем та предметним змістом є розроблена Рубінштейном С.Л. та його послідовниками наукова теорія особистості як суб'єкта діяльності. Згідно з цією теорією, психічні якості особистості одночасно виступають і як передумова, і як результат її діяльності, тобто “психічний вигляд особистості у всій різноманітності її психологічних якостей визначається реальним буттям, дійсним життям людини та формується в її конкретній діяльності” [7, с.58].

Досліджуючи методологічні і психологічні аспекти вирішення проблем діяльності Леонтьєв О.М. та Божович Л.І. вважали, що особистість постає в психічних внутрішніх мотивах та діяльнісних зовнішніх сферах свого прояву в їх єдності. При цьому, за

Леонт'євим О.М., головною внутрішньою характеристикою особистості виступає її мотиваційна сфера. Для опису становлення особистості важливе поняття, яке характеризує внутрішні якості та особливості людини, її “внутрішня позиція”, яка характеризується як сукупність провідних мотивів діяльності [5].

Розглядаючи механізми становлення особистості в процесі діяльності та спілкування, інші дослідники (К. Абульханова-Славська) підкреслюють, що становлення особистості як суб'єкта діяльності відбувається як в процесі оволодіння суспільно-історичними формами діяльності, так і в процесах самоорганізації своєї активності. Компонуючи характеристику особистості як суб'єкта діяльності, ці процеси виявляють особистісний спосіб регуляції діяльності, рівень виявлення психологічних якостей, необхідних для її здійснення [1].

Методологія особистісно-діяльнісного підходу широко використовується у сучасних дослідженнях продуктивної професійно-педагогічної праці і має значні евристичні можливості дослідження професіоналізму педагога в діяльнісному контексті. Сама ж категорія професіоналізму традиційно належить до центральних одиниць аналізу педагогічної праці, хоча межі застосування даного поняття не визначені, в них часто домінують технологічні характеристики продуктивної педагогічної праці [3].

На сучасному етапі розвитку освіти актуалізується значення гуманістичного підходу, що визначає детермінантою людиноцентристську тенденцію в розвитку сучасного цивілізованого світу, визнання самоцінності особистості кожного суб'єкта педагогічного процесу (Амонашвілі Ш.О., Бех І.Д., Сластьонін В.О., Шиянов Є.М. та ін.).

Філософія освіти і освітня політика української держави повсякчас ґрунтувалися на соціоцентричному підході, який акцентує увагу на максимальній суспільній користі людини та передбачає, що результатом освіти є оволодіння визначеними знаннями, вміннями і навичками.

Сучасне суспільство зацікавлене в подоланні надмірної технологізації освітньої галузі. Так, Є.П. Голобородько наголошує на тому, що “...в психолого-педагогічній науці розробляються теоретико-методологічні засади педагогіки “сильної духовної дії”. Уводиться категоріальне поняття “справа життя”, що передбачає переорієнтацію з когнітивно-інтелектуальних на емоційно-етичні духовні засади... Адже це закладено в суті нашої вітчизняної педагогіки – людиноцентрованої на відміну від західноєвропейської – технологічно центрованої. Розроблено й підходи до реалізації концепції педагогіки “справи життя” на професійно-психологічному, життєвому і “справожиттєвому” рівнях, що веде до виконання вищого призначення людини” [2, с.84].

Гуманістична методологія розширює розуміння сутності професійно-педагогічної діяльності і розглядає її крізь призму особистісних структур педагогічної діяльності, акцентуючи на тому, що вчитель не тільки технологічно виконує професійні завдання, а й активно переосмислює на рефлексивній основі компоненти педагогічного процесу, надаючи їм особистісного смислу, проявляючи, таким чином, педагогічну творчість на основі, насамперед, самоорганізації [3].

Методологічна значущість гуманістичних орієнтирів в контексті студіювання професіоналізму педагога визначається ціннісними засадами, що зумовлює актуальність аксіологічного підходу (Багаєва І.Д., Блинов Л.В., Ісаєв І.Ф., Сериков В.В. та ін.).

Аксіологічний підхід дозволяє розглядати професіоналізм педагога з боку ціннісної сфери особистості. Такий підхід передбачає перенесення акцентів з технократичних тенденцій у розумінні успішності педагогічної праці на формування певних ціннісних домінант, що мають забезпечити соціальну і професійнозначущу спрямованість життєвої активності вчителя.

Дослідники відзначають надзвичайну різноманітність та суперечливість педагогічних цінностей. Втім, розглядаючи їх як умову і певний вид професійної діяльності, поділяють педагогічні цінності на рівні: індивідуально-особистісний (аксіологічне “Я” педагога), професійно-груповий (сукупність принципів, що регулюють педагогічну діяльність у окремих професійних групах), соціально-педагогічний (характер і зміст суспільної

свідомості). Таким чином, у процесі педагогічної діяльності об'єктивні педагогічні цінності суб'єктивуються на практиці, що обумовлює формування індивідуальної концепції сенсу професійно-педагогічної діяльності вчителя і є показником його педагогічної культури та особистісно-професійного розвитку [6].

Сьогодні центрує увагу на проблемі професійного розвитку особистості в площині акмеологічного підходу (Ананьєв Б., Бодальов О.О., Кузьміна Н.В., Пожарський С.Д. та ін.), який розкриває освітню діяльність педагога крізь призму самовдосконалення людини в освітньому просторі, досягнення нею найвищого інтелектуального, професійного та духовного розвитку.

Дослідження в галузі акмеології дозволяють розрізняти дорослість як кількість прожитих років і зрілість як якісний показник життєвого і професійного досвіду. Науковці визначають, що період зрілості у людини може наступити у віці між 20 і 60 роками і поділятися на часові інтервали (фази) у 7–10 років. Кожна фаза завершується кризою розвитку, що супроводжується стрибком з нижчої вікової фази на вищу та обумовлена наявністю енергопотенціалу для вікового новоутворення. Ступінь зрілості людини (акме) не є статичним утворенням і відрізняється варіативністю і змінністю.

Наукові розвідки на тлі акмеологічної методології є особливо актуальним з позиції з'ясування мотивів у прагненні досягти вершин досконалості. Зокрема вирізняють такі мотиви-прагнення людини до акме: прагнення професійного росту (самовираження); прагнення до соціального росту (самоствердження). Акмеологи акцентують увагу на тому, що успішність просування до акме обумовлена досягненням максимальної гармонії між професійним і соціальним ростом, у першу чергу, на внутрішньому рівні [там само].

Отже, складність феномена професіоналізму педагога детермінує важливість урахування різноманітних методологічних підходів до його вивчення як взаємодоповнюючих, оскільки кожен із представлених підходів розкриває хоча й сутнісні, але однобічні характеристики такого феномену як професіоналізм педагога. Зокрема, системний підхід розглядає професіоналізм педагога як цілісну складноструктуровану систему; синергетичний – як динамічну систему, що підпорядковується нелінійному закону розвитку, з можливістю самоорганізації; особистісно-діяльнісний – як становлення особистості в процесах оволодіння суспільно-історичними формами діяльності та самоорганізації своєї активності; гуманістичний – як визнання самоцінності особистості кожного учасника педагогічного процесу; аксіологічний – як формування певних ціннісних доміант; акмеологічний – як найвищий інтелектуальний, професійний та духовний розвиток.

Перспективи подальшої наукової розробки означеної проблеми вбачаються у розгляді професіоналізму педагога у різних понятійних системах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
2. Голобородько Є.П. Сучасні аспекти професійного становлення: реалії і перспективи / Є.П. Голобородько // Педагогічний альманах. – 2010. – №5. – С.83–86.
3. Гузій Н.В. Категорія професіоналізму в теорії і практиці підготовки майбутнього педагога: дис. ... доктора пед.наук: 13.00.04 / Наталія Василівна Гузій. – К., 2007. – 475 с.
4. Коссов Б.Б. Личность и педагогическая одаренность: новый метод / Б.Б. Косов. – М.-Воронеж: МОДЭК, 1998. – 128 с.
5. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – [2-е изд.]. – М.: Политиздат, 1977. – 304 с.
6. Мариновська О.Я. Формування готовності вчителів до проектно-впроваджувальної діяльності: теорія і практика: [монографія] / Оксана Яківна Мариновська. – Івано-Франківськ: Симфонія-форте: Полтава: Довкілля-К, 2009. – 500 с.
7. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М.: Гос. уч.-пед. изд-во Наркомпроса РСФСР, 1940. – 546 с.

Жорова І.Я.

**СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ
ПРОФЕССИОНАЛИЗМА ПЕДАГОГА**

В статье рассмотрена суть профессионализма педагога в смежных научных направлениях и раскрыто его содержание путём корреляции системного, синергетического, личностно-деятельностного, гуманистического, аксиологического и акмеологического подходов.

Ключевые слова: профессионализм педагога, методология, системный подход, синергетический подход, личностно-деятельностный подход, гуманистический подход, аксиологический подход, акмеологический подход.

Zhorova I.Y.

**MODERN METHODOLOGICAL APPROACHES TO STUDY OF TEACHER'S
PROFESSIONALISM**

Teacher's professionalism in related scientific fields is studied in the article, through system, synergetic, personality-active, humanistic, axiological and akmeological approaches are exposed its interconnection.

Key words: teacher's professionalism, methodology, system approach, synergetic approach, personality-active approach, humanistic approach, axiological approach, akmeological approach.

УДК 37.02:377

Копил О.А.

**ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ
МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ З ВИКОРИСТАННЯМ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Стаття присвячена проблемі формування самоосвітньої компетентності студентів немовних спеціальностей при вивченні іноземної мови для професійного спілкування. У статті розглядаються основні принципи організації та проведення експериментальної перевірки ефективності розробленої автором методики формування зазначеного виду компетентності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключові слова: самоосвітня компетентність, студенти немовних спеціальностей, інформаційно-комунікаційні технології.

Одним із головних факторів поліпшення якості підготовки спеціаліста, є його готовність до самостійної діяльності, яка формується протягом навчання у вищому навчальному закладі. Проблема формування самоосвітньої компетентності, а також її окремих складових, досить добре вивчена на сучасному етапі розвитку педагогічної науки. Компетентнісний підхід до освіти розглядається українськими вченими за різними напрямками: уміння вчитись як ключова компетентність (О. Савченко); досвід закордонних країн і стратегія впровадження в українську систему освіти компетентнісного підходу (Н. Бібік, О. Овчарук, С. Трубачева); моніторинг рівнів досягнень компетентностей (О. Локшина), ключові компетентності особистості (С. Бондар) та ін. Самостійній пізнавальній діяльності присвячені роботи В.Беспалько, А.Громцевої, Г.Кулагіна, А.Усової; педагогічні системи самоосвіти є темою досліджень Т.Ільїної, Ю.Кулагіна, Г.Серікова.

Дидактичні можливості інформаційно-комунікаційних технологій з активізації формування даного виду фахової підготовки студентів при вивченні іноземної мови для професійного спілкування, а також педагогічні умови використанням засобів ІКТ у навчанні студентів немовних спеціальностей не одержали достатнього висвітлення. Розробка